

De Moord Bij De Bongerskamp

J. van Hell

Wat ging er omstreeks kerstmis 1711 vanaf Texel aan boord van een schip van de Verenigde Oost-Indische Compagnie met bestemming Oost-Indië, een kille moordenaar of een diep ongelukkig en angstig kind?

Wie het was is bekend: Hessel Willems, gedoopt op 17 juni 1697 in de kerk te Nijkerk als zoon van Willem Hesselsen en Grietje Elbertsen. Anderhalf jaar later kreeg hij een broertje Elbert, gedoopt op 24 december 1698. Niet lang daarna was Grietje Elbertsen gestorven en was Willem Hesselsen hertrouwd met Geertruyt Stoffels van Amerongen.

Het gezin woonde in het westen van Putten, waarschijnlijk in de buurtschap Diermen. Willem Hessels was boer en had een paar koeien. Breed had de familie het niet. Het waren, volgens de schout van Putten, geringe luyden' en 'oock hadde het kind niet aan dat een schellinck weerdich was'.

Als dan op de morgen van woensdag 5 november 1710 om een uur of half negen de jongens hun klompjes aantrekken en op pad gaan is het niet om naar school te gaan maar om hout te gaan sprokkelen. Rond het middaguur, volgens de vader om 12 en de moeder om 13 uur, komt Hessel terug met een bosje hout. Op de vraag waar zijn broertje is antwoordt hij dat ze onderweg uit elkaar zijn gegaan. Elbert was de kant uitgegaan waar de 'driftscheper die op de Lorrekurff met zijn schapen leyt' en met zijn kudde was. Toen hij terugging had hij zijn broertje nog gezocht en geroepen, maar niet gevonden. Er wordt nog even gewacht, maar dan gaat men toch maar eten. Het was al vaker gebeurd dat Elbert andere jongens, zoals koejongens, die met hun 'heuj koe' langs de wegen trokken, tegenkwam en al spelend de tijd vergat. Hessel blijft die middag thuis. Zijn (stief)moeder was van plan naar Nijkerk te gaan om te kijken of ze ergens een baantje voor Hessel zou kunnen vinden, maar dat komt er niet van. Aan het eind van de middag rijdt vader Willem nog even

naar de molen. Als het donker wordt beginnen ze zich toch ongerust te maken. Ze gaan de buurt door om te vragen of iemand Elbert gezien heeft, ze roepen overal op plaatsen waar hij zou kunnen zijn, maar alles zonder resultaat. Er zal die nacht wel niet veel van slapen zijn gekomen. Als het licht wordt en de koeien gemolken en geweterd zijn, gaan vader en zoon op pad. Willem laat zich door Hessel naar 'van Laars bosje' brengen (waarschijnlijk bos dat toebehoorde aan Jhr. Jacob Jan van Dellen tot Lent Vanevelt en Laar op Salentijn). Daar zijn de jongens gisteren uit elkaar gegaan. Hessel neemt weer de kant die hij de vorige dag gevolgd heeft. Zijn vader gaat langs de andere zijde. 'Heer Jesus, hier vinde ick mijn kint doet, en is de hals affgesteeken!'. Dit naer geschrey' van de vader wordt door meerderen gehoord. Het is dan ook een vreselijk gezicht. Onderschout Hendrick Willemz beschrijft het in zijn procesverbaal: '...hebbe gevisiteert het dode lichaam van 't soontjen van Willem Hesselzen, Elbert genaempt, en bevonden dat het met de voeten in een sloot stont, leunende met den rugh tegen de wall, wesende van achteren bijnae den hals affgesneden en voor door het gorgel (de keel) gestoten. Bij nader onderzoek blijken er op een andere plaats bloedsporen te zijn. De klompjes van de jongen zijn netjes op de wal boven zijn hoofd gezet.

Volgens sommige ooggetuigen zijn de kleren van de jongen nat, zodat het lijkt of hij in het water gelegen heeft. In de bewaard gebleven stukken worden hieruit geen conclusies getrokken, maar het lijkt aannemelijk dat de jongen op de plaats van de bloedsporen vermoord is en daarna door de moordenaar rechtop in de sloot gezet is. Dat moet niet zo moeilijk geweest zijn want' de doodgeblevene noch teerder en minder is als deze (-Hessel)'. Wel zal de moordenaar bloed aan handen en kleding hebben gekregen.

Vader Willem laat de toestand zoals ze is en gaat naar Putten om de bevoegde autoriteiten te waarschuwen. Schout Huybert Huyberts is afwezig, Henrich Willemz als onderschout gaat dadelijk mee. Ondertussen heeft moeder Geertruyt buurman Henrich Aalten gevraagd haar kind op te halen. Die heeft 'sulcx geweygert omdat daarin soo cleynmoedig was, maar sijn knecht

daartoe gepresenteerd heeft, doch sulcx niet gedaen'. De onderschout treft de situatie dus onveranderd aan en maakt daarvan een proces-verbaal op, zoals hierboven weergegeven.

De volgende dag komt Huybert Huyberts zelf. Hij is al meer dan 30 jaar schout van Putten en dus een zeer ervaren man. Hij begint zijn verhoor met Hessel en vervolgt met de vader en de moeder. Hun getuigenis is de basis van dit relaas, zoals tot nu toe verteld. Zijn vraag of de jongens messen hadden wordt door ieder ontkennend beantwoord. Ook hebben ouders noch jongens ruzie met de burens. Daarna begint hij het buurtonderzoek. Hij is zonder veel hoop want de moord heeft plaatsgevonden op een plek 'wat van den Heerenwegh aff, daer bij dezen tijt nu den toebacx van den landen is, weinigh verkeringh is' maar al gauw stuit hij op een belangrijke en - naar zijn oordeel - betrouwbare getuige: Beert Jansen, 'sijnde vam competenten olderdom'. Deze verklaart 'dat hij op een verleden woensdach voor de middach tusschen halff elve en elff uhren, als tot Nijkerck het clockje clepte om de dooden te begraven, geweest is op zijn toebacxland bij zijn immen (bijenkorven) als wanneer hij daeromtrent naest aan sijn lant een kint seer heeft hooren krijten. Hij hoorde seggen: 'dat u de donder sla', blijvende daarbij noch al seer krijtende dat naedat sij een weynich stil waeren geweest, hij weer voort heeft beginnende krijten, comende lopen van dat camptje, genaempt den Bon gerscamp op de camp genaempt de Lange Voor, daer comparant doenmaels op was, als wanneer hij sach dat het waeren de twee soontiens van Willem Hessels, den outsten genaempt Hessel en den jongsten Elbert. Dat hij doen gesien heeft dat den outsten den jongsten naeliep, hebbende sijn clompen in den hant als wanneer den jongsten riep; ick sal het tegn vaertien seggen, veartien, vaertien. Dat den jongsten lopende van den Bongerscamp weer op de Lange Voor op de rijsenmijt van de vrouw van Laar, meynende de wegh te krijgen om het hecken uyt te comen, als wanneer de outsten dwars door de toebacxacker doorliep en liep den jongsten voor, als wanneer sij weer bij malcanderen comende, te samen weer den bosch in nae de rijsenmijt van de Vrouw van Laer sijn gegaan, sijnde de wegh op daer den jongsten omtrent vermoord gevonden is, hebbende naerdatsij wegh gegaen sijn haer niet weer gehoord off gesien'.

Hoewel dat uit zijn verklaring niet blijkt heeft Beert Jansen ook nog verteld dat de vader bij hem is geweest en gezegd heeft: 'waer is den donderse scheper, die heeft mijn kint vermoord'. Deze herder, Henrich Henrichsen, out twintig jaar, verklaart dat hij de zoons van Willem Hessels wel kent, maar dat hij ze een week of twee, drie geleden voor het laatst gezien heeft. Op de dag dat het lijk gevonden is, is hij wel met zijn schapen die kant op geweest. Zijn broer Beernt heeft hem verteld dat Willem Hessels hem gezegd had dat hij zijn kind ging zoeken en bang was dat de jongen misschien verdronken was. Hijzelf is bij de rijsenmijt van de Vrouw van Laer de andere kant opgegaan en heeft alleen in de verte horen roepen: 'O, hier is mijn kint'. Toen hij gehoord had dat Willem Hessels hem beschuldigde van de moord is hij naar hem toegegaan. Willem heeft ontkend iets dergelijks gezegd te hebben, maar weigerde mee te gaan naar Beert Jansen tegen wie hij die beschuldiging had geuit. Herder Hendrick heeft nog wel aangedrongen maar Willem heeft hem weggejaagd, 'nemende een greep en dreyghde hem daarmede te stoten'.

Het is niet verwonderlijk dat de schout op grond van deze verklaringen de jonge Hessel opnieuw een verhoor afneemt. De jon-

gen ontkent alles wat er volgens Beert Jansen tussen hem en zijn broertje gebeurd is. Zelfs zegt hij Beert Jansen niet te kennen, wat duidelijk niet waar is. Tenslotte barst hij uit in een wilde stroom van beschuldigingen tegen zijn stiefmoeder: 'zij heeft het gedaan, zij is Elbert nagelopen en hij heeft het haar zien doen'. Geertruyt ontkent dit natuurlijk ten stelligste. De schout doet nog onderzoek naar bloedsporen maar vindt niets. Op 15 november brengt hij verslag uit aan zijn superieur, de Landdrost van Veluwen. Hij vermoedt 'dat het den eenen broeder den anderen heeft gedaen', voornamelijk op de verklaring van Beert Jans. Dat de jongen alles wat Beert Jans ontkent is iets dat 'mijn seer suspect vallet'. Maar een doorslaggevend bewijs ontbreekt. Schout Huyberts slaagt er ook niet in om meer aanwijzingen te vinden. De zaak zit op een dood spoor.

Ruim een week later zend hij in opdracht van de Landdrost de jongen naar Arnhem. Niemand heeft hem iets wijzer kunnen maken omtrent de vraag of de jongen bloed aan zijn kleding had gehad, klaagt hij. En als dat er geweest is zullen zijn ouders het er wel uitgewassen hebben. De ouders blijven ook bij hun oorspronkelijke verklaring dat de jongens nooit messen gehad hebben. Het hoogste rechtercollege van Gelre wordt bij de zaak betrokken, ook de Hoven van Gelre en Zutphen kunnen geen beslissing nemen. Enerzijds is er onvoldoende bewijs om de jongen te veroordelen, anderszijds wil men hem ook niet als onschuldig naar huis laten gaan, mede omdat men gezien de door de knaap tegen zijn stiefmoeder geuite beschuldigingen van hem niet veel goeds verwacht. Tenslotte velt men een Salomo's-oordeel: Hessel moet maar naar Indië. Weliswaar is hij nog maar 14 jaar oud en neemt de V.O.C. geen 'mannen' beneden de 16 aan, maar op aandrang van het Hof zijn de Heeren Bewindhebbers van de Compagnie wel bereid die regel wat soepel toe te passen. 'Wij vinden ons verpligt,' schrijft het Hof op 19 december 1711, 'Ued. voor die beleeftheit seer te bedanken met versekering dat wij deselve bij alle occasien met gelijke officiën zullen trachten te beantwoorden. Ondertussen hebben wij die order gestelt dat den voornoemden jongen ten spoedighste en sonder tijts versuym naar Texel sal worden gesonden'.

En zo is Hessel dus omstreeks kerstmis 1711 van Texel uitgezeild. De kansen dat hij de tocht heeft overleefd zijn gering. Bijna of soms meer dan de helft van de bemanningsleden kwam om bij zulke reizen.

Of Hessel schuldig was? Ik waag dat enigszins te betwijfelen. Dat een jongen van dertien zijn broertje in blinde drift een messeteek toebrengt kan ik mij wel voorstellen. Dat hij het lichaampje rechtop in een sloot gezet zou hebben zou men nog kunnen verklaren als een kinderlijke poging om net te doen of er niets gebeurd was. Maar ook al was het jongere broertje nog teerder dan hijzelf, het moet dan toch een heel karwei zijn geweest waarbij hij toch zeker ook onder het bloed zou zijn geraakt. En zou hij dan zo koelbloedig zijn geweest om de klompjes netjes naast elkaar op de wal boven het hoofd van Elbert te zetten? Daarna zou hij zichzelf en zijn kleren hebben moeten wassen om zoveel mogelijk de bloedsporen te verwijderen. Vervolgens zou hij zijn bosje hout weer hebben moeten opzoeken (toen Beert Jansen hem zag had hij zijn klompen in zijn hand!) en naar huis zijn gegaan om verder de dag door te brengen alsof er niets gebeurd was. En dat alles binnen een tijdsbestek van maximaal twee uur. Dat de ouders niets aan de jongen of zijn kleding gezien zouden hebben lijkt me sterk. Dat zij, zoals de schout suggereert, zijn kleren wel gewassen zouden hebben om het bloed te verwijderen is mogelijk, maar zij zullen in dat geval zichzelf en Hessel wel (af)gevraagd hebben waar dat vandaan kwam. De jongen zou hen dan ook met een kluitje in het riet gestuurd moeten hebben. Ik kan mij tenminste niet voorstellen dat ze anders het lijkje zouden hebben gelaten waar het was. Bovendien zouden ze dan nog zo geraffineerd hebben moeten zijn om toch nog in de buurt te gaan vragen of iemand Elbert had gezien. De waarheid laat zich niet meer achterhalen.

Zeker is dat er een geheel ontredderd gezin achterbleef. Eén kind vermoord, het andere voor lange tijd of voorgoed weg en misschien wel een moordenaar. En Hessel? Was het een kille moordenaar die vertrok naar Indië of was het een beklagenswaardig jongetje dat zijn moeder al vroeg had verloren en wiens enig broertje was vermoord, een moord waarvan hijzelf ten on-

rechte werd verdacht?

Putten, 1992.

+++